Experto Pro Bono
Fundacja rozwoju świadomości obywatelskiej

PRAWO KARNE

Poradnik prawny z cyklu *“Twoje Prawa w Twoich Rękach”*

PORADNIK
Z ZAKRESU EDUKACJI PRAWNEJ

Niniejszy poradnik został przygotowany w ramach zadania publicznego w zakresie prowadzenia w 2025 roku punktu nieodpłatnej pomocy prawnej oraz nieodpłatnego poradnictwa obywatelskiego na terenie powiatu sokołowskiego we współpracy z **Fundacją Rozwoju Świadomości Obywatelskiej Experto Pro Bono** finansowanego z budżetu państwa realizowanego przez **Powiat Sokołowski.**

Всередині знаходиться також версія посібника українською мовою.

Ministerstwo Sprawiedliwości

Starostwo Powiatowe w Sokołowie Podlaskim
Powiat Sokołowski

SPIS TREŚCI:

I. PRZESTĘPSTWA PRZECIWKO WOLNOŚCI SEKSUALNEJ – NOWE PRZEPISY, NOWE ZASADY……1 – 4

II. PRZEŚLADOWANIE W ŚWIETLE PRAWA – DEFINICJA STALKINGU I PRAWA POSZKODOWANYCH……5 –8

III. NIEUDZIELENIE POMOCY JAKO PRZESTĘPSTWO ZANIECHANIA – UJĘCIE PRAKTYCZNE I TEORETYCZNE……9-12

ЗМІСТ:

I. ЗЛОЧИНИ ПРОТИ СЕКСУАЛЬНОЇ СВОБОДИ – НОВІ ПРАВИЛА, НОВІ ПОЛОЖЕННЯ …… 13 – 16

II. ПЕРЕСЛІДУВАННЯ В СВІТЛІ ЗАКОНУ – ВИЗНАЧЕННЯ СТАЛКІНГУ ТА ПРАВА ПОСТРАЖДАЛИХ ……17 - 20

III. НЕ НАДАННЯ ДОПОМОГИ ЯК ЗЛОЧИН НЕВИКОНАННЯ ОБОВ’ЯЗКІВ – ПРАКТИЧНИЙ ТА ТЕОРЕТИЧНИЙ ПІДХІД…… ……20 - 24

I. PRZESTĘPSTWA PRZECIWKO WOLNOŚCI SEKSUALNEJ – NOWE PRZEPISY, NOWE ZASADY

WPROWADZENIE – CO SIĘ ZMIENIŁO?

W lutym 2025 roku weszła w życie długo oczekiwana nowelizacja Kodeksu karnego, która wprowadziła ważne zmiany w regulacjach dotyczących przestępstw przeciwko wolności seksualnej, ze szczególnym uwzględnieniem przestępstwa zgwałcenia. Do tej pory polskie prawo karne wymagało, aby dla stwierdzenia zgwałcenia konieczne było wykazanie użycia przemocy fizycznej, groźby bezprawnej lub podstępu. W praktyce oznaczało to, że wiele sytuacji, w których dochodziło do naruszenia wolności seksualnej, ale bez wyraźnego oporu ofiary, pozostawało poza zasięgiem prawa.

Nowelizacja ta wprowadziła fundamentalną zmianę – kluczowym elementem staje się brak wyraźnej i dobrowolnej zgody na czynności seksualne. Oznacza to, że przestępstwo zgwałcenia popełnione jest, jeśli czynności seksualne mają miejsce bez takiej zgody, niezależnie od tego, czy ofiara wykazała opór fizyczny czy nie.

Zmiany są zgodne z wymogami Konwencji stambulskiej oraz standardami Rady Europy dotyczącymi zwalczania przemocy wobec kobiet i przemocy domowej. Celem nowelizacji jest zapewnienie lepszej ochrony ofiar oraz skuteczniejsze ściganie przestępstw seksualnych.

NOWA DEFINICJA ZGWAŁCENIA – ART. 197 KODEKSU KARNEGO

Dotychczasowe brzmienie (przed nowelizacją):

„Kto przemocą, groźbą bezprawną lub podstępem doprowadza inną osobę do obcowania płciowego (...), podlega karze pozbawienia wolności od lat 2 do 12."

Przed nowelizacją istotą przestępstwa było udowodnienie użycia siły lub groźby. Oznaczało to, że jeżeli sprawca uzyskał zgodę ofiary, nawet pod presją psychiczną, ale bez fizycznego przymusu, trudno było mówić o przestępstwie. Ponadto brak wyraźnego oporu ze strony pokrzywdzonego był często wykorzystywany w obronie sprawców.

Obecne brzmienie (po nowelizacji):

„Kto dopuszcza się czynności seksualnej wobec innej osoby bez jej wyraźnej i dobrowolnej zgody, podlega karze pozbawienia wolności od 2 do 15 lat."

Ta zmiana przesuwa akcent z konieczności wykazania przemocy na brak zgody jako elementu przestępstwa. Oznacza to, że jeśli osoba nie wyraziła wyraźnej i dobrowolnej zgody, każda czynność seksualna jest przestępstwem.

CO OZNACZA „WYRAŹNA I DOBROWOLNA ZGODA"?

Zgoda na czynności seksualne jest podstawą legalności tych działań i musi spełniać kilka ściśle określonych warunków:

- **wyraźna –** zgoda musi być wyrażona w sposób jednoznaczny i niebudzący wątpliwości. Może to nastąpić za pomocą słów („tak", „zgadzam się"), gestów (przytaknięcie, przyjęcie

inicjatywy) lub działań, które jasno wskazują na akceptację. W żadnym wypadku nie można zakładać zgody na podstawie milczenia lub braku oporu

- **dobrowolna –** oznacza, że zgoda została udzielona bez jakiegokolwiek nacisku psychicznego, manipulacji czy presji. Nie może być wynikiem szantażu emocjonalnego (np. groźby zakończenia związku, wywierania presji), nacisku ekonomicznego (zagrożenia utraty środków do życia) ani żadnej formy przymusu

- **świadoma –** osoba udzielająca zgody musi mieć pełną świadomość, na co się zgadza. Oznacza to, że musi rozumieć charakter i konsekwencje danej czynności seksualnej oraz mieć zdolność do racjonalnego podejmowania decyzji. Zgoda nie może być udzielona, jeśli osoba jest pod wpływem alkoholu, narkotyków lub znajduje się w stanie ograniczonej świadomości

- **odwracalna –** zgoda może zostać wycofana w każdej chwili, nawet jeśli wcześniej została wyrażona. Po cofnięciu zgody dalsze działanie jest bezprawne

KIEDY ZGODY NIE MA?

Zgoda na aktywność seksualną musi być świadoma, wyraźna i dobrowolna. Jednak w praktyce zdarzają się sytuacje, w których zgoda nie została faktycznie udzielona – mimo że na pierwszy rzut oka mogło się wydawać inaczej. Ważne jest, by zrozumieć, że brak sprzeciwu lub bierna postawa nie równa się zgodzie. Poniżej najważniejsze przypadki, w których zgody nie ma lub nie może być prawnie uznana:

Milczenie, brak reakcji, zamrożenie emocjonalne

Często w sytuacjach zagrożenia osoba może zareagować milczeniem lub bezruchem – tzw. „zamrożeniem" organizmu. To naturalna reakcja obronna, wywołana silnym stresem, strachem lub szokiem. Taka postawa nie oznacza wyrażenia zgody, lecz przeciwnie – świadczy o niemożności podjęcia aktywnej decyzji. Prawo podkreśla, że zgoda musi być wyrażona jasno i świadomie, a brak reakcji nie spełnia tych kryteriów.

Osoba pod wpływem alkoholu lub narkotyków

Upojenie alkoholowe czy narkotykowe może znacznie obniżyć zdolność do świadomego podejmowania decyzji, w tym dotyczących wyrażenia zgody na akty seksualne. W zależności od stopnia odurzenia, osoba może nie być w stanie zrozumieć sytuacji lub świadomie się na nią zgodzić. W takich przypadkach prawo traktuje zgodę jako nieważną, ponieważ nie spełnia ona warunku świadomej i dobrowolnej decyzji.

Relacja partnerska lub małżeńska

Ważnym mitem jest przekonanie, że bycie w związku partnerskim lub małżeńskim automatycznie oznacza zgodę na wszelkie kontakty seksualne. Prawo jednoznacznie podkreśla, że każda czynność seksualna wymaga odrębnej zgody każdej ze stron – nawet jeśli są one ze sobą blisko związane emocjonalnie lub formalnie. Brak wyraźnej zgody w każdej konkretnej sytuacji oznacza brak legalnej podstawy do odbycia stosunku.

Wymuszenie presją psychiczną

Zgoda pod presją, manipulacją emocjonalną, groźbami lub szantażem psychicznym nie jest prawdziwą, dobrowolną zgodą. Osoba, która decyduje się na czynność seksualną w takich okolicznościach, nie działa z własnej, nieprzymuszonej woli. Prawo chroni przed tego typu przymusem, traktując takie sytuacje jako brak zgody i tym samym potencjalne przestępstwo.

Nieprzytomność lub sen

Osoba, która śpi, jest nieprzytomna lub znajduje się w stanie ograniczonej świadomości, nie może wyrazić zgody na akty seksualne. Jakiekolwiek działania seksualne wobec takiej osoby są traktowane jako naruszenie jej wolności i godności oraz są zagrożone karą.

Małoletniość poniżej 15 lat

Prawo chroni szczególnie osoby niepełnoletnie – osoby poniżej 15 roku życia nie mogą wyrazić ważnej zgody na kontakty seksualne. Kontakt seksualny z osobą małoletnią poniżej tego wieku jest traktowany jako przestępstwo, niezależnie od rzekomej zgody, i podlega surowym sankcjom (art. 200 k.k.).

PIERWSZE KROKI PO DOŚWIADCZENIU PRZEMOCY SEKSUALNEJ

W przypadku przestępstw seksualnych bardzo często to osoby pokrzywdzone – zamiast sprawców – odczuwają wstyd, winę lub zakłopotanie. Takie reakcje są efektem traumy, presji społecznej i stereotypów, które od lat błędnie sugerują, że to ofiara mogła „sprowokować" sprawcę. W świetle prawa karnego odpowiedzialność za czyn zabroniony ponosi wyłącznie osoba, która go popełniła. Po doświadczeniu przemocy seksualnej kluczowe jest zadbanie o własne bezpieczeństwo i stan emocjonalny. Reakcje takie jak szok, odrętwienie, niemożność mówienia, płacz czy poczucie winy są naturalną reakcją na traumę – to nie jest słabość, ale mechanizm obronny organizmu.

Zgłoszenie przestępstwa seksualnego – jak i gdzie?

Zgodnie z art. 304 § 1 Kodeksu postępowania karnego (k.p.k.), każdy może zawiadomić organy ścigania (Policję lub prokuraturę) o uzasadnionym podejrzeniu popełnienia przestępstwa seksualnego. Przestępstwa takie są ścigane z urzędu – nie trzeba składać wniosku o ściganie**.**

Zgłoszenia można dokonać:

- osobiście na Policji lub w prokuraturze,
- przez pełnomocnika,
- także po dłuższym czasie – sprawy o gwałt przedawniają się dopiero po 15–20 latach (art. 101 k.k.).

Jak wygląda przesłuchanie osoby pokrzywdzonej?

W przypadku zgłoszenia przestępstwa przeciwko wolności seksualnej (np. zgwałcenia, przymuszenia do czynności seksualnej), przesłuchanie osoby pokrzywdzonej odbywa się na szczególnych zasadach, które mają chronić jej komfort psychiczny i godność.

Zgłoszenie przestępstwa – tylko najważniejsze informacje

Jeśli to osoba pokrzywdzona składa zawiadomienie o przestępstwie, nie musi opowiadać wszystkiego ze szczegółami. Wystarczy, że wskaże:

- najważniejsze fakty (co się wydarzyło, kiedy, kto był sprawcą),
- dowody, jeśli są dostępne (np. wiadomości, nagrania, zeznania świadków).

Przesłuchanie tylko raz (zasada jednokrotności)

Osoba pokrzywdzona, która ukończyła 15 lat, jest przesłuchiwana tylko raz – i tylko wtedy, gdy jej zeznania są istotne dla sprawy. To rozwiązanie ma ograniczyć wtórną traumatyzację – czyli konieczność wielokrotnego opowiadania o bolesnym doświadczeniu.

Przesłuchanie przed sądem, z udziałem psychologa

Przesłuchanie odbywa się na posiedzeniu sądu, w obecności:

- biegłego psychologa, który wspiera osobę pokrzywdzoną,
- prokuratora, pełnomocnika pokrzywdzonego i obrońcy oskarżonego – jeśli są obecni w sprawie.

Jeśli osoba pokrzywdzona sobie tego życzy, może być obecna również:

- osoba bliska (np. członek rodziny, przyjaciel),
- inna pełnoletnia osoba zaufana, wskazana przez pokrzywdzonego.

Utrwalenie przesłuchania – bez powtórki na rozprawie

Całe przesłuchanie jest nagrywane audio-wideo. Podczas procesu:

- nie dochodzi do ponownego odpytywania pokrzywdzonego,
- odtwarzany jest zapis wideo i odczytywany jest protokół.

Wybór płci psychologa

Na wniosek osoby pokrzywdzonej, sąd powinien zapewnić, aby biegły psycholog obecny przy przesłuchaniu był tej płci, którą wskaże pokrzywdzony/pokrzywdzona. Wyjątek: tylko wtedy, gdy nie będzie to nadmiernie utrudniać postępowania (np. brak psychologa tej płci w danym czasie).

PODSUMOWANIE

Doświadczenie przemocy seksualnej stanowi jedno z najbardziej obciążających psychicznie i emocjonalnie przeżyć. W takich sytuacjach kluczowe jest zadbanie o bezpieczeństwo, otrzymanie odpowiedniego wsparcia oraz przypomnienie, że odpowiedzialność zawsze ponosi sprawca. Poczucie winy lub wstydu nie znajduje żadnego uzasadnienia – prawo stoi po stronie osoby pokrzywdzonej. **Brak zgody na czynność seksualną stanowi przestępstwo** – niezależnie od relacji, miejsca czy sytuacji. Zgoda musi być wyraźna, dobrowolna, świadoma i może być w każdej chwili cofnięta.

II. PRZEŚLADOWANIE W ŚWIETLE PRAWA – DEFINICJA STALKINGU I PRAWA POSZKODOWANYCH

WPROWADZENIE- CZYM JEST STALKING?

Stalking to uporczywe i powtarzające się nękanie, które prowadzi do silnego stresu i poczucia zagrożenia u osoby dotkniętej tym zachowaniem. Nie musi wiązać się z bezpośrednią przemocą fizyczną — często jego forma jest bardziej subtelna, ale równie szkodliwa. Może obejmować ciągłe, niechciane kontakty, takie jak wielokrotne telefony, wiadomości tekstowe czy e-maile, które odbiorca wyraźnie odrzuca.

Stalker może również pojawiać się w miejscach, gdzie przebywa ofiara, np. pod jej domem, miejscem pracy, szkołą czy innymi często odwiedzanymi miejscami, co wywołuje lęk i uczucie braku bezpieczeństwa. Działania te często mają na celu kontrolowanie, zastraszanie lub wywołanie presji psychicznej na osobę prześladowaną.

Przykłady stalkingu to także rozprzestrzenianie fałszywych informacji lub oszczerstw na temat ofiary w Internecie, wysyłanie anonimowych listów, prezentów, a nawet groźby bezpośrednie lub pośrednie. Wszystkie te działania mogą poważnie naruszać prywatność i dobre samopoczucie osoby dotkniętej stalkingiem.

Należy podkreślić, że stalking jest traktowany przez prawo jako przestępstwo — stanowi naruszenie wolności i bezpieczeństwa osobistego. Ofiary mają prawo do ochrony i mogą zgłosić takie zachowania odpowiednim służbom, które mają obowiązek reagować i podejmować działania zgodnie z przepisami Kodeksu karnego (art. 190a k.k.). Przepis ten mówi, że: „Kto uporczywie nęka inną osobę lub jej bliskich w sposób powodujący u niej uzasadnione poczucie zagrożenia lub poważne naruszenie prywatności, podlega karze od 6 miesięcy do 8 lat więzienia.”

CZYM JEST UPORCZYWE NĘKANIE?

Uporczywe nękanie to powtarzające się działania, które wywołują u osoby pokrzywdzonej negatywne uczucia, takie jak strach, niepokój, dyskomfort, upokorzenie lub poczucie zagrożenia. To nie musi być jedno konkretne zdarzenie, lecz ciąg zachowań podejmowanych mimo wyraźnego sprzeciwu osoby nękanej.

Przykłady uporczywego nękania mogą obejmować:

- ciągłe wysyłanie niechcianych wiadomości lub telefonów,
- śledzenie, obserwowanie lub pojawianie się w miejscach, gdzie przebywa pokrzywdzony,
- rozpowszechnianie fałszywych informacji,
- stosowanie gróźb lub wymuszeń.

Prawo karne przewiduje, że takie zachowania muszą być powtarzalne, co oznacza, że pojedynczy incydent zwykle nie spełnia kryteriów przestępstwa stalkingu. Jednakże nie zawsze wszystkie działania sprawcy muszą być nielegalne same w sobie — problem pojawia się, gdy ich ilość, charakter i sposób wykonywania powodują realną krzywdę lub dyskomfort u pokrzywdzonego.

Istotne jest to, że stalking nie wymaga, by każde z tych działań było powtarzane dokładnie w ten sam sposób. Mogą to być różnorodne czynności, które razem tworzą wzór nękania i uporczywego prześladowania.

W praktyce okres trwania i liczba incydentów zależy od konkretnego przypadku — może to być kilka dni przy bardzo intensywnych działaniach (np. setki smsów dziennie), ale również kilka miesięcy, gdy nękanie występuje z mniejszą częstotliwością.

PRZESTĘPSTWA WSPÓŁISTNIEJĄCE ZE STALKINGIEM

Stalking rzadko występuje jako zupełnie odosobnione zjawisko. W wielu przypadkach zachowania sprawcy naruszają nie tylko art. 190a kodeksu karnego (uporczywe nękanie), ale także inne przepisy prawa karnego. Często mamy do czynienia z tzw. współistnieniem przestępstw, czyli sytuacją, w której jedna osoba popełnia kilka czynów zabronionych, z których każdy może być oceniany niezależnie, ale jednocześnie łączą się one w jedną linię działań o wspólnym celu – np. zastraszenia, dominacji czy zemsty na ofierze. Poniżej przykłady:

- **Groźby karalne – art. 190 § 1 k.k.**

Stalkerzy często uciekają się do gróźb — zarówno w wiadomościach tekstowych, rozmowach telefonicznych, jak i osobiście. Groźba popełnienia przestępstwa na szkodę danej osoby lub jej bliskich może wywoływać u ofiary uzasadnioną obawę, że zostanie zrealizowana. Groźby są często narzędziem zastraszenia ofiary i przedłużenia nękania. Pojawiają się w momencie, gdy sprawca czuje, że jego działania nie przynoszą oczekiwanego rezultatu (np. kontaktu, reakcji emocjonalnej).

- **Naruszenie miru domowego – art. 193 k.k.**

Sprawcy stalkingu niejednokrotnie wchodzą do miejsc, do których nie mają prawa wstępu — domu, mieszkania, pracy lub ogrodu — mimo wyraźnego sprzeciwu właściciela lub osoby Naruszenie miru może być kolejnym etapem nękania — sprawca przekracza granice fizycznej przestrzeni ofiary, aby ją zastraszyć lub wymusić kontakt.

- **Naruszenie prywatności – art. 190a § 2 k.k. (podszywanie się, rozpowszechnianie informacji)**

Stalking może przybrać formę podszywania się pod ofiarę w sieci, zakładania fałszywych kont, rozsyłania kompromitujących materiałów czy przedstawiania ofiary w fałszywym świetle. Celem jest ośmieszenie, kontrolowanie i izolowanie ofiary, a także wywołanie presji społecznej lub zaszkodzenie jej reputacji.

- **Naruszanie nietykalności cielesnej – art. 217 k.k.**

W niektórych przypadkach stalkerzy przekraczają granicę nękania psychicznego i **przechodzą do zachowań fizycznych** — popychanie, dotykanie, zatrzymywanie na ulicy bez zgody, co może stanowić naruszenie nietykalności.

Gdy inne formy nękania nie przynoszą skutku, sprawca może eskalować swoje działania, by wymusić kontakt fizyczny lub wywołać większy niepokój.

- **Bezprawne uzyskanie informacji – art. 267 k.k.**

Stalkerzy nierzadko pozyskują informacje bez zgody ofiary, np. logując się na jej konta, podglądając korespondencję, podsłuchując rozmowy czy zakładając urządzenia monitorujące.

Uzyskane informacje są często używane do dalszego nękania — np. publikowania poufnych danych, szantażowania lub zastraszania.

- **Szantaż – art. 191 § 1 k.k.**

Stalker może grozić ujawnieniem kompromitujących informacji lub zdjęć, jeżeli ofiara nie spełni jego żądań. Szantaż wiąże się z bezprawnym wywieraniem wpływu na wolę innej osoby poprzez wzbudzenie obawy przed negatywnymi skutkami. Szantaż to często punkt kulminacyjny długotrwałego nękania — sprawca nie radzi sobie z odrzuceniem i ucieka się do gróźb, by utrzymać władzę nad ofiarą lub się zemścić.

JAK GROMADZIĆ DOWODY PRZESTĘPSTW ZWIĄZANYCH ZE STALKINGIEM?

Prawidłowe zabezpieczenie dowodów ma kluczowe znaczenie dla wszczęcia postępowania karnego oraz ochrony prawnej. Oto konkretne sposoby:

- **Zbieraj dokumentację cyfrową** - zachowuj SMS-y, wiadomości z komunikatorów i e-maili. Rób zrzuty ekranu, najlepiej z datą i godziną. Zapisuj historię połączeń, nie kasuj wiadomości, nawet jeśli wydają się niegroźne.
- **Dokumentuj obecność sprawcy**-jeśli osoba nękająca pojawia się w Twoim otoczeniu – zrób zdjęcia lub nagrania. Jeśli masz monitoring w domu lub pracy – zapisz nagrania. Zbieraj dowody także z kamer osiedlowych lub miejskich, jeśli to możliwe.
- **Prowadź dziennik zdarzeń**-notuj każde zdarzenie, nawet pozornie błahe. Zanotuj datę, godzinę, miejsce, co się wydarzyło i jak się czułeś/czułaś. Taki dziennik może być dowodem w sądzie.
- **Zabezpieczaj treści z Internetu**-jeśli sprawca działa w sieci – zapisuj linki, zrzuty ekranów, nazwy użytkowników. Zbieraj dowody na podszywanie się, fałszywe konta, obraźliwe komentarze.
- **Gromadź świadków**-zapisz nazwiska i kontakty do osób, które mogły coś widzieć lub słyszeć – sąsiadów, współpracowników, ochroniarzy. Ich zeznania mogą być kluczowe w sprawie.
- **Nie odpowiadaj, nie prowokuj**-nie wdawaj się w dyskusję ze sprawcą. Każdy kontakt może być użyty przeciwko Tobie. Zamiast tego – archiwizuj wiadomości i zachowaj spokój. Oddaj sprawę organom ścigania lub prawnikowi.

ZGŁOSZENIE PRZESTĘPSTWA STALIKINGU

Zawiadomienie o przestępstwie stalkingu można złożyć w najbliższej jednostce Policji lub bezpośrednio w prokuraturze.

W zawiadomieniu warto zawrzeć:

- opis sytuacji (częstotliwość, forma nękania),
- wskazanie sprawcy (jeśli jest znany),
- dostępne dowody (wydruki wiadomości, nagrania, dziennik działań sprawcy, zdjęcia),
- skutki psychiczne (np. objawy lękowe, konieczność leczenia, zmiana miejsca zamieszkania).

Stalking (art. 190a k.k.) jest **przestępstwem ściganym na wniosek pokrzywdzonego.** To oznacza, że oprócz zgłoszenia, konieczne jest wyraźne złożenie wniosku o ściganie sprawcy. Wniosek taki może zostać wpisany do protokołu lub dołączony na piśmie. Bez niego Policja lub

prokuratura nie będą mogły prowadzić postępowania, nawet jeśli zgromadzone zostały istotne dowody.

W toku postępowania możliwe jest także:

- złożenie wniosku o zakaz kontaktu, zbliżania się lub przebywania w określonych miejscach – zgodnie z art. 275a k.p.k. (tymczasowe środki zapobiegawcze),
- uzyskanie pomocy psychologicznej lub skierowania do specjalistycznych ośrodków (
- złożenie wniosku o ustanowienie pełnomocnika z urzędu – zgodnie z art. 87 §1 k.p.k., jeśli pokrzywdzony nie jest w stanie ponieść kosztów obrony swoich praw.

OCHRONA DORAŹNA – JAK ZADBAĆ O SWOJE BEZPIECZEŃSTWO

Jeśli stalking trwa, warto równolegle z postępowaniem karnym:

- zgłosić sprawę do sądu cywilnego – o zakaz kontaktu na podstawie przepisów o ochronie osób najbliższych (ustawa antyprzemocowa)
- zgłosić profil sprawcy na platformach społecznościowych – Facebook, Instagram, TikTok posiadają mechanizmy ochrony
- zmienić numery telefonu, hasła, ustawić prywatność kont w mediach
- poinformować otoczenie – sąsiadów, współpracowników, ochronę, rodzinę – by zwiększyć czujność i wsparcie
- zabezpieczyć drzwi, monitoring, lokalizację w telefonie

PODSUMOWANIE

Stalking stanowi poważne przestępstwo, które może prowadzić do istotnych konsekwencji psychicznych, emocjonalnych oraz społecznych. Nękanie, zastraszanie, śledzenie czy uporczywe naruszanie prywatności nie są „przesadną reakcją" ani „osobistym problemem" — są naruszeniem prawa.

Za zachowanie sprawcy odpowiedzialność zawsze ponosi sprawca, a nie osoba doświadczająca prześladowania. Nikt nie ma prawa kontrolować, zastraszać ani narzucać kontaktu wbrew woli drugiej osoby.

Dlatego ważne jest, aby nie pozostawać z tym problemem samemu i zgłaszać takie sytuacje odpowiednim organom, takim jak Policja lub prokuratura. Ponieważ stalking jest przestępstwem ściganym na wniosek pokrzywdzonego, podjęcie decyzji o zgłoszeniu ma kluczowe znaczenie. Nawet przy braku pełnych dowodów, opis sytuacji i zeznania mogą stanowić istotny krok w procesie ochrony praw.

Zgłoszenie nie stanowi donosu, lecz jest formą obrony przysługujących praw i bezpieczeństwa. Każdy ma prawo do życia wolnego od strachu. Dostępna jest pomoc oraz wsparcie prawne i psychologiczne, dzięki którym nie trzeba mierzyć się z problemem samotnie.

III. NIEUDZIELENIE POMOCY JAKO PRZESTĘPSTWO ZANIECHANIA – UJĘCIE PRAKTYCZNE I TEORETYCZNE

WPROWADZENIE

Współczesne systemy prawne nie tylko chronią interesy jednostek i społeczeństwa, ale także kształtują normy etyczne i społeczne, których przestrzeganie jest niezbędne do harmonijnego funkcjonowania wspólnoty. Obowiązek udzielenia pomocy osobie w stanie bezpośredniego zagrożenia życia lub zdrowia jest właśnie jednym z takich fundamentów, łączącym w sobie wymiar moralny i prawny.

W polskim Kodeksie Karnym znajduje się art. 162, który penalizuje brak działania w sytuacjach, gdy możliwe jest udzielenie pomocy bez narażenia własnego życia lub zdrowia. Przepis ten ma kluczowe znaczenie nie tylko dla ochrony życia i zdrowia poszkodowanych, ale również dla utrzymania społecznej solidarności i wzajemnej odpowiedzialności. Jego znajomość i zrozumienie jest niezbędne dla każdego obywatela, a także dla praktyków prawa, którzy zajmują się ściganiem i oceną tego rodzaju przestępstw.

Dobro chronione przez prawo – życie, zdrowie i solidarność społeczna

Podstawowym dobrem chronionym przez przepis art. 162 k.k. jest życie i zdrowie człowieka. Są to wartości nadrzędne, którym podporządkowane są inne prawa i obowiązki. Co istotne, przepis ten ma charakter gwarancyjny — nie tylko zabezpiecza indywidualne dobra prawne, ale również pełni funkcję normatywną w kształtowaniu społecznej odpowiedzialności. Ustawodawca wskazuje na solidarność społeczną jako uboczny, lecz istotny, przedmiot ochrony. Oznacza to, że prawo wymaga od obywateli nie tylko powstrzymania się od szkody, ale także aktywnego działania na rzecz innych.

Art. 162 k.k. to przestępstwo formalne – nie jest konieczne, aby zaniechanie pomocy skutkowało śmiercią lub poważnym uszczerbkiem na zdrowiu. Wystarczy, że sprawca nie podjął dostępnych i możliwych do wykonania działań ratunkowych. Zatem istota przestępstwa tkwi w zaniechaniu, a nie w skutku.

CHARAKTERYSTYKA PRZESTĘPSTWA ZANIECHANIA

Przestępstwo nieudzielenia pomocy jest typowym przykładem przestępstwa zaniechania. Oznacza to, że popełnia je osoba, która pomimo istnienia obowiązku, nie podejmuje działania, które jest wymagane i możliwe do wykonania. W polskim prawie karnym zaniechanie jest traktowane jako czyn zabroniony, gdy istnieje prawny obowiązek działania.

Aby można było mówić o popełnieniu tego przestępstwa, muszą zaistnieć następujące przesłanki:

- osoba poszkodowana znajduje się w stanie bezpośredniego zagrożenia życia lub zdrowia
- sprawca ma realną możliwość udzielenia pomocy, czyli podjęcia skutecznych działań
- pomoc nie wiąże się z narażeniem życia lub zdrowia sprawcy lub innych osób
- sprawca jest świadomy stanu zagrożenia i podejmuje świadomą decyzję o zaniechaniu pomocy

Odpowiedzialność za nieudzielenie pomocy jest więc zależna od spełnienia wszystkich powyższych elementów.

Zakres obowiązku udzielenia pomocy i jego granice

Stan zagrożenia, który nakłada obowiązek pomocy, nie musi wynikać z nagłego wypadku. Może mieć charakter przewlekły, np. rozległa choroba, która stopniowo zagraża życiu lub zdrowiu. W praktyce oznacza to, że nie tylko sytuacje nagłe, jak wypadki komunikacyjne, obrażenia czy zatrucia, są objęte zakresem art. 162 k.k. – także sytuacje mniej oczywiste mogą wymagać reakcji.

Ważne jest również określenie granic obowiązku pomocy. Prawo nie wymaga od obywatela heroizmu ani działania na własne ryzyko. Jeśli podjęcie pomocy wiązałoby się z bezpośrednim zagrożeniem życia lub zdrowia ratownika lub innych osób, nie można wymagać, aby działał.

W praktyce bardzo istotna jest ocena realności zagrożenia dla osoby pomagającej. W tym kontekście rozważane są także kwestie psychologiczne – np. czy osoba, która miała udzielić pomocy, mogła prawidłowo ocenić ryzyko i stan poszkodowanego. To wpływa na ocenę odpowiedzialności i często decyduje o kwalifikacji prawnej czynu.

PRZEPIS ART. 162 KODEKSU KARNEGO – TREŚĆ I INTERPRETACJA

Artykuł 162 Kodeksu Karnego brzmi:

1. Kto nie udziela pomocy osobie znajdującej się w stanie bezpośredniego niebezpieczeństwa utraty życia albo ciężkiego uszczerbku na zdrowiu, mimo że mógł tego dokonać bez narażenia siebie lub innej osoby na niebezpieczeństwo, podlega karze pozbawienia wolności do lat 3.
2. Nie popełnia przestępstwa, kto nie udziela pomocy, która wymagałaby poddania się zabiegowi lekarskiemu, a niezwłoczną pomoc mogą udzielić osoby do tego uprawnione.

Interpretacja tego przepisu wymaga analizy kilku elementów:

- **stan bezpośredniego zagrożenia** – musi być oczywisty i wymagać szybkiego działania. Nie jest nim sytuacja hipotetyczna czy odległa w czasie
- **możliwość udzielenia pomocy** – oceniana według realnych warunków. Pomoc może mieć różną formę, niekoniecznie musi polegać na bezpośredniej interwencji medycznej
- **brak narażenia własnego życia lub zdrowia** – obowiązek pomocy ustaje, jeśli podjęcie działań byłoby niebezpieczne dla ratownika lub osób trzecich

Świadomość sprawcy i aspekt umyślności

Podstawą odpowiedzialności karnej za nieudzielenie pomocy jest umyślność. Sprawca musi być świadomy stanu zagrożenia i jednocześnie podjąć świadomą decyzję o zaniechaniu działania. Może to być zarówno zamiar bezpośredni (świadome postanowienie nieudzielenia pomocy), jak i ewentualny (sprawca przewiduje możliwość pomocy, ale godzi się na zaniechanie).

Znaczenie ma również świadomość trwania lub narastania zagrożenia. Osoba, która nie zdaje sobie sprawy z powagi sytuacji, może nie ponosić odpowiedzialności. Natomiast osoba, która świadomie ignoruje niebezpieczeństwo, jest w pełni odpowiedzialna.

Wyłączenia odpowiedzialności karnej

Z art. 162 § 2 k.k. wynika, że nie popełnia przestępstwa osoba, która nie udziela pomocy wymagającej specjalistycznych zabiegów lekarskich, jeśli niezwłoczną pomoc mogą udzielić osoby do tego uprawnione. Dotyczy to np. obecności ratowników medycznych lub lekarza na miejscu zdarzenia.

Dodatkowo prawo nie wymaga od obywatela podejmowania działań, które mogłyby zagrozić jego życiu lub zdrowiu. W praktyce oznacza to, że nie można karać osoby, która zrezygnowała z pomocy z powodu realnego zagrożenia dla siebie.

Lekarze i inni pracownicy służby zdrowia mają szczególne obowiązki pomocy, które są regulowane przez inne przepisy, m.in. ustawę o zawodach lekarza i lekarza dentysty. Ich odpowiedzialność jest zatem szersza.

Praktyczne znaczenie przepisów – przykłady i wskazówki

W praktyce udzielenie pomocy może przybierać różne formy, niekoniecznie związane z udzieleniem fachowej pomocy medycznej. Czasem wystarczy wezwanie odpowiednich służb, zabezpieczenie miejsca zdarzenia lub podjęcie innych działań, które mogą uratować życie lub zdrowie.

Na przykład, gdy świadek wypadku nie potrafi udzielić pierwszej pomocy, powinien natychmiast zadzwonić pod numer alarmowy 112 i pozostać na miejscu, aż do przybycia służb. Ignorowanie takiej sytuacji i ucieczka mogą prowadzić do odpowiedzialności karnej.

Ważne jest także, aby pamiętać, że w wielu sytuacjach nawet niewielkie działania mogą zwiększyć szanse przeżycia poszkodowanego. Prawo oczekuje zatem minimalnego zaangażowania, nie heroizmu.

Zbieg przestępstw i konsekwencje prawne

Nieudzielenie pomocy bardzo często pojawia się w kontekście innych przestępstw, szczególnie tych związanych z wypadkami drogowymi lub przestępstwami przeciwko zdrowiu i życiu.

W przypadku spowodowania wypadku i ucieczki z miejsca zdarzenia sprawca może odpowiadać nie tylko za te czyny, ale również za nieudzielenie pomocy osobie poszkodowanej. Zbieg tych przestępstw prowadzi do surowszych konsekwencji prawnych, ponieważ obejmuje zarówno naruszenie zasad bezpieczeństwa ruchu drogowego, jak i obowiązek solidarności i pomocy poszkodowanym.

PODSUMOWANIE

Przestępstwo nieudzielenia pomocy, choć w praktyce może być postrzegane jako czyn marginalny lub drugorzędny, posiada fundamentalne znaczenie dla funkcjonowania systemu prawnego oraz dla budowania zdrowych relacji społecznych. Jego istota wykracza poza zwykłe sankcje karne — wpisuje się w szerszy kontekst ochrony podstawowych wartości, jakimi są życie i zdrowie ludzkie, a także zasady solidarności i wzajemnej odpowiedzialności.

Z prawnego punktu widzenia, obowiązek udzielenia pomocy jest jednym z niewielu przypadków, w których prawo nakłada na obywatela aktywny obowiązek działania. Nie jest to tylko ochrona przed szkodą, lecz wymóg podjęcia inicjatywy mającej na celu ratowanie czyjegoś życia lub zdrowia. Zaniechanie w tym zakresie jest więc traktowane nie jako bierność, ale jako czyn

zabroniony i karalny. W ten sposób prawo wyznacza jasne granice, które społeczeństwo i jednostka muszą respektować.

Jednakże, obowiązek prawny to tylko jedna strona medalu. Równie ważny jest wymiar moralny, który kształtuje naszą codzienną postawę wobec innych. Pomoc udzielana drugiemu człowiekowi w potrzebie jest fundamentem ludzkiej wspólnoty — wyrazem empatii, współczucia oraz solidarności. W społeczeństwie, w którym obojętność zastępuje zaangażowanie, gdzie jednostka zwraca się ku sobie i ignoruje potrzeby innych, trudno mówić o prawdziwej wspólnocie i wzajemnym szacunku.

Zatem świadomość prawna powinna iść w parze ze świadomością moralną. Znajomość prawa daje jednostce pewność, że zaniechanie pomocy może prowadzić do konsekwencji karnych, ale przede wszystkim uświadamia, że każdy z nas ma realny wpływ na życie i zdrowie drugiego człowieka. To wpływ, który powinniśmy traktować jako przywilej i obowiązek jednocześnie. Ustawa, penalizując brak pomocy, przypomina nam o tym, że nie możemy być obojętni wobec ludzkiego cierpienia.

Współczesne społeczeństwa stoją dziś przed wieloma wyzwaniami — rosnącą anonimowością, zabieganiem i indywidualizmem. W takim świecie prawo staje się strażnikiem wartości, które mogą ulec zapomnieniu: wzajemnej troski, gotowości do niesienia pomocy, odpowiedzialności za bliźniego. Przepis o nieudzieleniu pomocy nie jest więc tylko regulacją prawną, lecz także wezwaniem do odbudowy relacji międzyludzkich opartych na zaufaniu i solidarności.

Każdy obywatel powinien rozumieć, że obowiązek ten nie jest jedynie wymogiem formalnym — jest przede wszystkim moralnym imperatywem. Pomoc, nawet najprostsza, może uratować życie lub zapobiec ciężkim następstwom zdrowotnym. Czasem wystarczy chwila odwagi, by zmienić bieg wydarzeń i przyczynić się do ratowania czyjegoś istnienia.

Podsumowując, przestępstwo nieudzielenia pomocy jest ważnym elementem prawnego systemu ochrony podstawowych wartości społecznych. Jednocześnie jest to także wyraz potrzeby, aby społeczeństwo nie zapomniało o człowieczeństwie i solidarności. Prawna odpowiedzialność jest tu narzędziem, które ma nie tylko karać, ale przede wszystkim edukować i motywować do działania. Wzajemna pomoc powinna stać się naturalnym elementem naszej codzienności, a prawo pomaga tę świadomość utrwalać i chronić.

W końcu od każdego z nas zależy, czy w chwilach zagrożenia będziemy potrafili nieść pomoc i czy w naszych społecznościach zagości prawdziwa troska o drugiego człowieka. To wyzwanie i zobowiązanie, które prawo przypomina, a moralność uszlachetnia.

I. ЗЛОЧИНИ ПРОТИ СЕКСУАЛЬНОЇ СВОБОДИ – НОВІ ПРАВИЛА, НОВІ ПОЛОЖЕННЯ

ВСТУП – ЩО ЗМІНИЛОСЯ?

У лютому 2025 року набрала чинності довгоочікувана новела Кримінального кодексу, яка впровадила важливі зміни у регулюваннях, що стосуються злочинів проти сексуальної свободи, з особливим акцентом на злочин зґвалтування. До цього часу польське кримінальне право вимагало для встановлення факту зґвалтування доведення застосування фізичного насильства, незаконної загрози або обману. На практиці це означало, що багато ситуацій, коли порушувалась сексуальна свобода, але без явного опору потерпілої сторони, залишалися поза межами закону.

Ця новела внесла фундаментальну зміну – ключовим елементом стає відсутність чіткої та добровільної згоди на сексуальні дії. Це означає, що злочин зґвалтування вважається скоєним, якщо сексуальні дії відбуваються без такої згоди, незалежно від того, чи виявляла потерпіла фізичний опір чи ні.

Зміни відповідають вимогам Стамбульської конвенції та стандартам Ради Європи щодо протидії насильству щодо жінок та домашньому насильству. Метою новели є забезпечення кращого захисту потерпілих та більш ефективне переслідування сексуальних злочинів.

НОВЕ ВИЗНАЧЕННЯ ЗҐВАЛТУВАННЯ – СТ. 197 КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ

Попередній текст (до новели):

«Хто за допомогою насильства, незаконної загрози або обману змушує іншу особу до статевого акту (...), карається позбавленням волі на строк від 2 до 12 років.» До новели сутністю злочину було доведення **застосування сили або загрози**. Це означало, що якщо злочинець отримав згоду потерпілої особи, навіть під психологічним тиском, але без фізичного примусу, складно було говорити про злочин. Крім того, відсутність явного опору з боку потерпілого часто використовувалась на захист винних.

Поточний текст (після новели):
«Хто вчиняє сексуальні дії щодо іншої особи без її чіткої та добровільної згоди, карається позбавленням волі на строк від 2 до 15 років.» Ця зміна зміщує акцент з необхідності доведення насильства на відсутність згоди як елемент злочину. Це означає, що якщо особа не висловила чіткої та добровільної згоди, будь-яка сексуальна дія є злочином.

ЩО ОЗНАЧАЄ «ЧІТКА ТА ДОБРОВІЛЬНА ЗГОДА»?

Згода на сексуальні дії є підставою легальності цих дій і має відповідати кільком чітко визначеним умовам:

- **чітка** – згода має бути виражена однозначно і без сумнівів. Це може відбуватися за допомогою слів («так», «погоджуюся»), жестів (кивок головою, ініціатива) або дій,

що ясно вказують на згоду. Ніколи не можна вважати згоду на основі мовчання або відсутності опору.

- **добровільна** – означає, що згода була надана без жодного психологічного тиску, маніпуляцій чи примусу. Вона не може бути результатом емоційного шантажу (наприклад, погрози припинити стосунки, тиску), економічного тиску (погрози втрати засобів до існування) чи будь-якої форми примусу.
- **свідома** – особа, яка дає згоду, має повністю усвідомлювати, на що погоджується. Це означає, що вона має розуміти характер і наслідки сексуальної дії та мати здатність раціонально приймати рішення. Згода не може бути надана, якщо особа знаходиться під впливом алкоголю, наркотиків або у стані обмеженої свідомості.
- **відклична** – згоду можна відкликати у будь-який момент, навіть якщо вона була надана раніше. Після відкликання згоди подальші дії є незаконними.

КОЛИ ЗГОДИ НЕМАЄ?

Згода на сексуальну активність має бути свідомою, чіткою та добровільною. Однак на практиці трапляються ситуації, коли згода фактично не була надана — хоча на перший погляд могло здатися інакше. Важливо зрозуміти, що відсутність спротиву або пасивна позиція не є згодою. Нижче наведені найважливіші випадки, коли згоди немає або її не можна юридично визнати:

Мовчання, відсутність реакції, емоційне "замороження"

Часто в ситуаціях загрози людина може реагувати мовчанням або нерухомістю — так званим «замороженням» організму. Це природна захисна реакція, викликана сильним стресом, страхом або шоком. Така поведінка не означає надання згоди, а навпаки — свідчить про неможливість прийняти активне рішення. Закон підкреслює, що згода має бути виражена ясно і свідомо, а відсутність реакції не відповідає цим критеріям.

Особа під впливом алкоголю або наркотиків

Сп’яніння алкоголем або наркотиками може значно знизити здатність свідомо приймати рішення, зокрема щодо надання згоди на сексуальні дії. Залежно від ступеня сп’яніння, людина може не розуміти ситуації або не бути в змозі свідомо погодитися. У таких випадках право вважає згоду недійсною, оскільки вона не відповідає умові свідомого та добровільного рішення.

Партнерські або подружні відносини

Поширеним міфом є переконання, що перебування у партнерських або шлюбних відносинах автоматично означає згоду на всі сексуальні контакти. Закон чітко підкреслює, що кожна сексуальна дія потребує окремої згоди кожної сторони — навіть якщо вони тісно емоційно чи формально пов’язані. Відсутність чіткої згоди в кожній конкретній ситуації означає відсутність законної підстави для статевого акту.

Вимушення психологічним тиском

Згода, отримана під тиском, емоційною маніпуляцією, погрозами або психологічним шантажем, не є справжньою, добровільною згодою. Людина, що погоджується на сексуальну дію в таких обставинах, діє не зі своєї вільної, непримусної волі. Закон захищає від такого примусу, визнаючи такі ситуації відсутністю згоди і, відповідно, потенційним злочином.

Безсвідомий стан або сон

Особа, яка спить, безсвідома або перебуває в стані обмеженої свідомості, не може надати згоду на сексуальні дії. Будь-які сексуальні дії щодо такої особи вважаються порушенням її свободи і гідності та караються законом.

Неповнолітні до 15 років

Закон особливо захищає неповнолітніх — особи до 15 років не можуть надати дійсну згоду на сексуальні контакти. Сексуальний контакт із неповнолітнім до цього віку вважається злочином незалежно від нібито наданої згоди та підлягає суворим санкціям (ст. 200 КК).

ПЕРШІ КРОКИ ПІСЛЯ ДОСВІДУ СЕКСУАЛЬНОГО НАСИЛЬСТВА

У випадках сексуальних злочинів дуже часто саме постраждалі — а не винуватці — відчувають сором, провину або збентеження. Такі реакції є наслідком травми, суспільного тиску та стереотипів, які роками помилково припускають, що саме жертва могла «спровокувати» злочинця. В кримінальному праві відповідальність за заборонену дію несе виключно особа, яка її вчинила. Після досвіду сексуального насильства ключовим є піклування про власну безпеку та емоційний стан. Реакції, такі як шок, оніміння, нездатність говорити, плач або почуття провини — це природна реакція на травму, це не слабкість, а захисний механізм організму.

Повідомлення про сексуальний злочин – як і де?

Відповідно до ст. 304 § 1 Кримінального процесуального кодексу (к.п.к.), кожен може повідомити правоохоронні органи (поліцію або прокуратуру) про обґрунтовану підозру у вчиненні сексуального злочину. Такі злочини переслідуються за службовим обов'язком – не потрібно подавати заяву про переслідування.

Повідомлення можна зробити:

- особисто у поліції або прокуратурі,
- через уповноваженого представника,
- а також через значний час – справи про зґвалтування мають строк давності від 15 до 20 років (ст. 101 КК).

Як відбувається допит потерпілого?

У випадку повідомлення про злочин проти сексуальної свободи (наприклад, зґвалтування, примусу до сексуальних дій) допит потерпілого проводиться за особливими правилами, які покликані захищати його психологічний комфорт і гідність.

Повідомлення про злочин – лише найважливіша інформація

Якщо заяву подає потерпілий, не потрібно розповідати все в деталях. Достатньо вказати:

• найважливіші факти (що сталося, коли, хто був винуватцем),

• докази, якщо вони є (наприклад, повідомлення, записи, свідчення очевидців).

Допит лише один раз (принцип однократності)

Потерпілий, якому виповнилося 15 років, допитується лише один раз — і тільки якщо його свідчення є важливими для справи. Це рішення спрямоване на зменшення вторинної травматизації, тобто необхідності багаторазово розповідати про болісний досвід.

Допит у суді за участю психолога

Допит проходить на судовому засіданні за участю:

- експерта-психолога, який підтримує потерпілого,
- прокурора, представника потерпілого і захисника обвинуваченого – якщо вони присутні у справі.

Якщо потерпілий бажає, може бути присутня також:

- близька особа (наприклад, член сім'ї, друг),
- інша повнолітня довірена особа, вказана потерпілим.

Запис допиту – без повторного опитування на засіданні

Весь допит записується на аудіо- та відеоносії. Під час процесу:

- не відбувається повторного опитування потерпілого,
- процесу відтворюють відеозапис та зачитують протокол.

Вибір статі психолога

За клопотанням потерпілого суд має забезпечити, щоб експерт-психолог, присутній під час допиту, був тієї статі, яку вкаже потерпілий.

Виняток: лише якщо це не надмірно ускладнюватиме провадження (наприклад, відсутність психолога потрібної статі у даний час).

ПІДСУМОК

Досвід сексуального насильства є одним із найважчих психологічно та емоційно переживань. У таких ситуаціях ключовим є піклування про безпеку, отримання належної підтримки та нагадування, що відповідальність завжди несе винуватець. Почуття провини або сорому не мають жодного виправдання — закон стоїть на боці постраждалого. Відсутність згоди на сексуальну дію є злочином — незалежно від стосунків, місця чи ситуації. Згода має бути виразною, добровільною, свідомою і може бути відкликана в будь-який момент.

II. ПЕРЕСЛІДУВАННЯ У СВІТЛІ ЗАКОНУ – ВИЗНАЧЕННЯ СТАЛКІНГУ ТА ПРАВА ПОСТРАЖДАЛИХ

ВСТУП — ЩО ТАКЕ СТАЛКІНГ?

Сталкінг — це нав'язливе і повторюване переслідування, яке призводить до сильного стресу та відчуття загрози у особи, що зазнає такого поводження. Це не обов'язково пов'язане з прямим фізичним насильством — часто форма сталкінгу більш тонка, але не менш шкідлива. Воно може включати постійні небажані контакти, такі як багаторазові дзвінки, текстові повідомлення або електронні листи, які адресат чітко відхиляє.

Сталкер також може з'являтися у місцях, де перебуває жертва, наприклад, біля її будинку, місця роботи, школи чи інших часто відвідуваних локацій, що викликає страх і відчуття небезпеки. Ці дії часто мають на меті контроль, залякування або психологічний тиск на переслідувану особу.

Прикладами сталкінгу є також поширення неправдивої інформації або наклепів про жертву в Інтернеті, надсилання анонімних листів, подарунків, а також прямі чи непрямі погрози. Усі ці дії можуть серйозно порушувати приватність і добробут постраждалого.

Варто підкреслити, що сталкінг визнається законом як злочин — він є порушенням свободи та особистої безпеки. Жертви мають право на захист і можуть звернутися до відповідних служб, які зобов'язані реагувати і вживати заходів відповідно до положень Кримінального кодексу (ст. 190а КК). Цей закон говорить:

„Хто нав'язливо переслідує іншу особу або її близьких способом, що викликає у неї обґрунтоване відчуття загрози або серйозне порушення приватності, карається позбавленням волі на строк від 6 місяців до 8 років."

ЩО ТАКЕ НАВ'ЯЗЛИВЕ ПЕРЕСЛІДУВАННЯ?

Нав'язливе переслідування — це повторювані дії, які викликають у потерпілого негативні почуття, такі як страх, тривога, дискомфорт, приниження або відчуття загрози. Це не обов'язково один конкретний випадок, а сукупність поведінкових проявів, що тривають незважаючи на чіткий спротив потерпілого.

Прикладами нав'язливого переслідування можуть бути:

- постійне надсилання небажаних повідомлень або дзвінків,
- спостереження, стеження або появи у місцях перебування потерпілого,
- поширення неправдивої інформації,застосування погроз або вимагань.

Кримінальне право передбачає, що такі дії мають бути повторюваними, тобто поодинокий випадок зазвичай не відповідає критеріям злочину сталкінгу. Проте не всі дії з боку переслідувача мають бути незаконними самі по собі — проблема виникає, коли їх кількість, характер і спосіб виконання завдають реальної шкоди або спричиняють дискомфорт потерпілому.

Важливо зазначити, що сталкінг не вимагає, щоб кожна дія повторювалася однаково. Це можуть бути різні дії, які разом утворюють модель переслідування і нав'язливого домагання.

На практиці тривалість і кількість інцидентів залежать від конкретної справи — це може бути кілька днів із дуже інтенсивними діями (наприклад, сотні смс на день), або кілька місяців при меншій частоті переслідувань.

ЗЛОЧИНИ, ЩО СПІВІСНУЮТЬ ІЗ СТАЛКІНГОМ

Сталкінг рідко трапляється як повністю ізольоване явище. У багатьох випадках поведінка зловмисника порушує не лише ст. 190а Кримінального кодексу (нав'язливе переслідування), а й інші положення кримінального права. Часто маємо справу з так званим співіснуванням злочинів, коли одна особа вчиняє кілька заборонених дій, кожна з яких може оцінюватись окремо, але водночас вони утворюють єдину лінію дій із спільною метою — наприклад, залякування, домінування чи помста жертві. Нижче наведені приклади:

- **Кримінальні погрози — ст. 190 § 1 КК**

Сталкери часто вдаються до погроз — як у текстових повідомленнях, телефонних розмовах, так і особисто. Погроза вчинення злочину проти певної особи чи її близьких може викликати у жертви обґрунтовані побоювання щодо її реалізації. Погрози часто використовуються як засіб залякування жертви та продовження переслідування. Виникають у моменти, коли зловмисник відчуває, що його дії не приносять бажаного результату (наприклад, контакту або емоційної реакції).

- **Порушення домашнього спокою — ст. 193 КК**

Сталкери нерідко проникають у місця, куди не мають права — у дім, квартиру, робоче місце або сад — незважаючи на явний спротив власника чи особи. Порушення спокою може бути наступним етапом переслідування — зловмисник переходить межі фізичного простору жертви, щоб її залякати або змусити до контакту.

- **Порушення приватності — ст. 190а § 2 КК (видавання себе за іншу особу, поширення інформації)**

Сталкінг може набувати форми видавання себе за жертву в інтернеті, створення фейкових акаунтів, розсилання компрометуючих матеріалів або подання жертви в неправдивому світлі. Мета — висміювання, контроль і ізоляція жертви, а також створення соціального тиску або шкода її репутації.

- **Порушення недоторканості тіла — ст. 217 КК**

У деяких випадках сталкери переходять межу психологічного переслідування та вдаються до фізичних дій — штовхання, доторкання, затримання на вулиці без згоди, що може становити порушення недоторканості. Коли інші форми переслідування не дають результату, зловмисник може ескалувати дії, щоб змусити до фізичного контакту або викликати більший тривожний стан.

- **Незаконне отримання інформації — ст. 267 КК**

Сталкери часто отримують інформацію без згоди жертви, наприклад, входячи в її акаунти, підглядаючи переписку, підслуховуючи розмови або встановлюючи пристрої для спостереження. Отримані дані часто використовуються для подальшого переслідування — наприклад, публікації конфіденційних відомостей, шантажу чи залякування.

- **Шантаж — ст. 191 § 1 КК**

Сталкер може погрожувати розголошенням компрометуючої інформації чи фото, якщо жертва не виконає його вимог. Шантаж пов'язаний із незаконним впливом на волю іншої особи через викликання страху перед негативними наслідками. Шантаж часто є кульмінаційним моментом тривалого переслідування — зловмисник не може змиритися з відмовою і вдається до погроз, щоб утримати владу над жертвою або помститися.

ЯК ЗБИРАТИ ДОКАЗИ ЗЛОЧИНІВ, ПОВ'ЯЗАНИХ ІЗ СТАЛКІНГОМ?

Правильне збереження доказів має ключове значення для початку кримінального провадження та юридичного захисту. Ось конкретні способи:

Збирайте цифрову документацію - зберігайте SMS, повідомлення з месенджерів та електронні листи. Робіть скріншоти, бажано з датою і часом. Записуйте історію дзвінків, не видаляйте повідомлення, навіть якщо вони здаються нешкідливими.

Документуйте присутність зловмисника - якщо особа, яка вас переслідує, з'являється у вашому оточенні, зробіть фото або відеозапис. Якщо у вас є камери спостереження вдома чи на роботі — збережіть записи. За можливості збирайте докази з камер сусідства або міських камер.

Ведіть журнал подій - записуйте кожну подію, навіть, здавалося б, незначну. Зафіксуйте дату, час, місце, що сталося і як ви себе почували. Такий журнал може стати доказом у суді.

Захищайте контент з Інтернету - якщо зловмисник діє в мережі, зберігайте посилання, скріншоти, імена користувачів. Збирайте докази видавання себе за вас, фейкових акаунтів, образливих коментарів.

Збирайте свідків - запишіть імена та контакти людей, які могли щось бачити або чути - сусідів, колег по роботі, охоронців. Їхні свідчення можуть бути ключовими у справі.

Не відповідайте і не провокуйте - не вступайте в дискусії зі зловмисником. Кожен контакт може бути використаний проти вас. Натомість зберігайте повідомлення та зберігайте спокій. Передайте справу правоохоронним органам або адвокату.

ПОДАННЯ ПОВІДОМЛЕННЯ ПРО ЗЛОЧИН СТАЛКІНГУ

Повідомлення про злочин сталкінгу можна подати у найближчий відділ поліції або безпосередньо до прокуратури.У повідомленні варто вказати:

- опис ситуації (частота, форма переслідування),
- ідентифікацію злочинця (якщо відомо),
- наявні докази (друковані повідомлення, записи, журнал дій злочинця, фотографії),
- психологічні наслідки (наприклад, симптоми тривоги, необхідність лікування, зміна місця проживання).

Сталкінг (стаття 190а Кримінального кодексу) є злочином, який розслідується за заявою потерпілого. Це означає, що крім повідомлення, потрібно чітко подати заяву про переслідування злочинця. Така заява може бути внесена до протоколу або додана письмово.

Без неї поліція або прокуратура не зможуть почати провадження, навіть якщо зібрано значні докази.

Під час провадження також можливо:

- подати клопотання про заборону контакту, наближення або перебування в певних місцях – відповідно до статті 275а Кримінального процесуального кодексу (тимчасові запобіжні заходи),
- отримати психологічну допомогу або направлення до спеціалізованих центрів,
- подати клопотання про призначення повіреного за рахунок держави – відповідно до статті 87 §1 Кримінального процесуального кодексу, якщо потерпілий не може самостійно покрити витрати на захист своїх прав.

ТЕРМІНОВИЙ ЗАХИСТ – ЯК ЗАБЕЗПЕЧИТИ СВОЮ БЕЗПЕКУ

Якщо сталкінг триває, рекомендовано паралельно з кримінальним провадженням:

- повідомити про профіль злочинця у соціальних мережах – Facebook, Instagram, TikTok мають механізми захисту,
- змінити номери телефонів, паролі, налаштувати приватність у соцмережах,
- поінформувати оточення – сусідів, колег, охоронців, родину – для підвищення уваги та підтримки,
- захистити двері, встановити відеоспостереження, увімкнути визначення місцезнаходження телефону.

ПІДСУМОК

Сталкінг є серйозним злочином, який може призвести до значних психологічних, емоційних та соціальних наслідків. Переслідування, залякування, стеження або настирливе порушення приватності не є «перебільшеною реакцією» або «особистою проблемою» – це порушення закону.

Відповідальність за поведінку злочинця завжди несе злочинець, а не особа, яка зазнає переслідування. Ніхто не має права контролювати, залякувати або нав’язувати контакт проти волі іншої людини.

Тому важливо не залишатися з цією проблемою наодинці та звертатися до відповідних органів, таких як поліція або прокуратура. Оскільки сталкінг розслідується за заявою потерпілого, рішення про подачу заяви має ключове значення. Навіть без повних доказів опис ситуації та свідчення можуть бути важливим кроком у захисті прав.

Подання заяви – це не донос, а форма захисту своїх прав і безпеки. Кожен має право жити без страху. Доступна допомога та правова і психологічна підтримка, щоб не боротися з проблемою наодинці.

III. НЕ НАДАННЯ ДОПОМОГИ ЯК ЗЛОЧИН БЕЗДІЯЛЬНОСТІ – ПРАКТИЧНИЙ ТА ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТИ

ВСТУП

Сучасні правові системи не лише захищають інтереси окремих осіб і суспільства, а й формують етичні та соціальні норми, дотримання яких необхідне для гармонійного функціонування спільноти. Обов'язок надати допомогу особі, яка перебуває в стані безпосередньої загрози життю чи здоров'ю, є одним із таких фундаментів, що поєднує в собі моральний і правовий виміри.

У польському Кримінальному кодексі міститься стаття 162, яка карає за бездіяльність у ситуаціях, коли можливо надати допомогу без ризику для власного життя чи здоров'я. Цей норматив має ключове значення не лише для захисту життя і здоров'я постраждалих, але й для підтримки суспільної солідарності та взаємної відповідальності. Знання та розуміння цього положення є необхідним для кожного громадянина, а також для правників, які займаються розслідуванням і оцінкою таких злочинів.

Захищене правом благо – життя, здоров'я і суспільна солідарність

Основним благом, що захищається статтею 162 КК, є життя і здоров'я людини. Це надважливі цінності, яким підпорядковуються інші права та обов'язки. Важливо, що ця стаття має гарантійний характер — вона не лише захищає індивідуальні правові блага, але й виконує нормативну функцію у формуванні суспільної відповідальності. Законодавець підкреслює суспільну солідарність як побічний, але важливий об'єкт захисту. Це означає, що закон вимагає від громадян не лише утримуватися від завдання шкоди, а й активно діяти на користь інших.

Стаття 162 КК є формальним злочином – необов'язково, щоб бездіяльність призвела до смерті чи тяжких тілесних ушкоджень. Достатньо, що винний не вчинив доступних і можливих до виконання рятувальних дій. Отже, сутність злочину полягає у бездіяльності, а не у наслідку.

ХАРАКТЕРИСТИКА ЗЛОЧИНУ БЕЗДІЯЛЬНОСТІ

Злочин ненадання допомоги є типовим прикладом злочину бездіяльності. Це означає, що його вчиняє особа, яка, маючи обов'язок, не здійснює дії, що є необхідною та можливою для виконання. У польському кримінальному праві бездіяльність вважається забороненим діянням, якщо існує юридичний обов'язок діяти.

Щоб можна було говорити про вчинення цього злочину, мають бути виконані такі умови:

- потерпілий перебуває в стані безпосередньої загрози життю або здоров'ю
- винний має реальну можливість надати допомогу, тобто вжити ефективних заходів
- надання допомоги не пов'язане з ризиком для життя або здоров'я винного чи інших осіб
- винний усвідомлює стан загрози і свідомо приймає рішення не надавати допомогу.

Відповідальність за ненадання допомоги залежить від виконання всіх наведених вище елементів.

Обсяг обов'язку надання допомоги та його межі

Стан загрози, який зумовлює обов'язок допомоги, не обов'язково має виникати внаслідок раптового випадку. Він може мати хронічний характер, наприклад, тяжка хвороба, яка поступово загрожує життю або здоров'ю.

На практиці це означає, що не лише надзвичайні ситуації, як-от дорожньо-транспортні пригоди, травми чи отруєння, підпадають під дію статті 162 КК — також менш очевидні випадки можуть вимагати реакції.

Важливим є й визначення меж обов'язку допомоги. Закон не вимагає від громадянина героїзму або дій на власний ризик. Якщо надання допомоги пов'язане з безпосередньою загрозою життю чи здоров'ю рятівника або інших осіб, не можна вимагати, щоб він діяв.

На практиці дуже важливо оцінити реальність загрози для того, хто надає допомогу. У цьому контексті розглядаються також психологічні аспекти — наприклад, чи могла особа, яка мала надати допомогу, правильно оцінити ризик і стан потерпілого. Це впливає на оцінку відповідальності та часто визначає правову кваліфікацію діяння.

СТАТТЯ 162 КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ – ЗМІСТ І ТЛУМАЧЕННЯ

Стаття 162 Кримінального кодексу Польщі звучить так:

1. Той, хто не надає допомогу особі, яка перебуває в стані безпосередньої небезпеки втрати життя або отримання тяжкої шкоди для здоров'я, хоча міг це зробити без наражання себе чи іншої особи на небезпеку, підлягає покаранню у вигляді позбавлення волі на строк до 3 років.
2. Не вчиняє злочину той, хто не надає допомогу, що вимагала б проходження медичної процедури, а невідкладну допомогу можуть надати особи, які мають на це відповідні повноваження.

Тлумачення цього положення вимагає аналізу кількох елементів:

- стан безпосередньої загрози – він має бути очевидним і вимагати швидких дій. Не йдеться про гіпотетичну чи віддалену в часі ситуацію
- можливість надання допомоги – оцінюється за реальними обставинами. Допомога може мати різні форми і не обов'язково означає безпосереднє медичне втручання
- відсутність загрози для власного життя чи здоров'я – обов'язок допомоги зникає, якщо дії були б небезпечними для рятівника або третіх осіб.

Усвідомленість винного та аспект умислу

Підставою кримінальної відповідальності за ненадання допомоги є умисел. Винний повинен усвідомлювати стан загрози і свідомо прийняти рішення не діяти. Це може бути як прямий умисел (свідоме рішення не надавати допомогу), так і непрямий (особа передбачає можливість допомоги, але погоджується на бездіяльність). Важливе значення має і усвідомлення факту тривання або зростання загрози. Особа, яка не розуміє серйозності ситуації, може бути звільнена від відповідальності. Проте той, хто свідомо ігнорує небезпеку, несе повну відповідальність.

Винятки з кримінальної відповідальності

Згідно з ч. 2 ст. 162 КК, не вчиняє злочину особа, яка не надає допомогу, що потребує спеціалізованих медичних процедур, якщо невідкладну допомогу можуть надати уповноважені особи. Це стосується, наприклад, ситуації, коли на місці події є медики або лікар.

Додатково, закон не вимагає від громадянина вживати дій, які могли б поставити під загрозу його життя чи здоров'я. На практиці це означає, що особа, яка відмовилася від допомоги через реальну небезпеку для себе, не може бути покарана.

Лікарі та інші працівники охорони здоров'я мають особливі обов'язки надання допомоги, що регулюються іншими законами, зокрема законом про професію лікаря та стоматолога. Їхня відповідальність є ширшою.

Практичне значення положень – приклади та поради

На практиці надання допомоги може мати різні форми і не завжди пов'язане з наданням кваліфікованої медичної допомоги. Іноді достатньо викликати відповідні служби, забезпечити місце події або виконати інші дії, що можуть врятувати життя чи здоров'я. Наприклад, свідок аварії, який не вміє надавати першу допомогу, повинен негайно зателефонувати за номером 112 і залишатися на місці до прибуття служб. Ігнорування такої ситуації та втеча можуть призвести до кримінальної відповідальності. Варто пам'ятати, що у багатьох випадках навіть незначні дії можуть збільшити шанси потерпілого на виживання. Закон очікує мінімального залучення, а не героїзму.

Сукупність злочинів і правові наслідки

Ненадання допомоги часто трапляється разом з іншими злочинами, особливо пов'язаними з дорожньо-транспортними пригодами або злочинами проти здоров'я і життя. У разі спричинення аварії та втечі з місця події винний може відповідати не лише за ці дії, але й за ненадання допомоги потерпілому. Сукупність цих злочинів призводить до суворіших правових наслідків, оскільки охоплює як порушення правил безпеки дорожнього руху, так і невиконання обов'язку солідарності та допомоги потерпілим.

ПІДСУМОК

Злочин ненадання допомоги, хоч на практиці може здаватися другорядним, має фундаментальне значення для функціонування правової системи та побудови здорових соціальних відносин. Його суть виходить за межі звичайних кримінальних санкцій і стосується ширшого контексту захисту базових цінностей – життя і здоров'я людини, а також принципів солідарності та взаємної відповідальності.

З правової точки зору обов'язок надання допомоги є одним із небагатьох випадків, коли закон покладає на громадянина активний обов'язок дії. Це не лише захист від шкоди, а й вимога вжити ініціативу для порятунку життя чи здоров'я іншої людини. Бездіяльність у цьому випадку розглядається не як пасивність, а як заборонене та каране діяння. Так закон встановлює чіткі межі, які мають поважати і суспільство, і окрема особа.

Проте правовий обов'язок – це лише одна сторона медалі. Не менш важливим є моральний вимір, який формує нашу щоденну позицію щодо інших людей. Допомога тим, хто її потребує,

є основою людської спільноти – проявом емпатії, співчуття та солідарності. У суспільстві, де байдужість замінює участь, а людина замикається в собі, ігноруючи потреби інших, важко говорити про справжню спільноту та взаємну повагу.

Отже, правова свідомість повинна йти поруч із моральною. Знання закону дає людині розуміння, що ненадання допомоги може призвести до кримінальних наслідків, але передусім воно показує, що кожен з нас має реальний вплив на життя і здоров'я іншої людини. Це вплив, який варто сприймати як привілей і обов'язок водночас. Закон, криміналізуючи бездіяльність, нагадує нам, що ми не можемо залишатися байдужими до людських страждань.

Сучасне суспільство стикається з багатьма викликами – зростаючою анонімністю, поспіхом і індивідуалізмом. У такому світі закон стає охоронцем цінностей, які можуть бути забуті: взаємної турботи, готовності допомагати, відповідальності за ближнього. Положення про ненадання допомоги – це не лише правова норма, а й заклик до відновлення людських відносин, заснованих на довірі та солідарності.

Кожен громадянин повинен розуміти, що цей обов'язок – не лише формальна вимога, а насамперед моральний імператив. Допомога, навіть найпростіша, може врятувати життя або запобігти тяжким наслідкам для здоров'я. Іноді достатньо хвилини відваги, щоб змінити перебіг подій і врятувати чиєсь життя.

Підсумовуючи, злочин ненадання допомоги є важливим елементом системи правового захисту основних соціальних цінностей. Він також є виразом потреби, щоб суспільство не забуло про людяність і солідарність. Кримінальна відповідальність у цьому випадку є інструментом, який не лише карає, а й виховує та мотивує до дії. Взаємодопомога повинна стати природною частиною нашого щоденного життя, а закон допомагає цю свідомість зміцнювати і захищати.

Зрештою, від кожного з нас залежить, чи зможемо ми в момент небезпеки надати допомогу і чи в наших спільнотах буде місце для справжньої турботи про ближнього. Це виклик і зобов'язання, про яке нагадує закон, а мораль робить його шляхетним.

Experto Pro Bono

Fundacja rozwoju świadomości obywatelskiej

Fundacja Rozwoju Świadomości Obywatelskiej
Experto Pro Bono
ul. Legionów 10, 22-400 Zamość
KRS: 0000582999
e-mail: biuro@fundacjaepb.pl
www.fundacjaepb.pl